

Juutalaisen vastarintataistelijan muistelmat

SELMA VAN DE PERRE

Nimeni on Selma

TAMMI

SELMA VAN DE PERRE

NIMENI
ON SELMA

Juutalaisen vastarintataistelijan
muistemat

SUOMENTANUT MARI JANATUINEN

TAMMI

HELSINKI

Hollanninkielinen alkuteos: *Mijn naam is Selma*

Copyright © 2020 Selma van de Perre. Originally published with Thomas Rap, Amsterdam.

Suomennosta on tarkistettu ja täydennetty teoksen englanninkielisen laitoksen perusteella.

Valokuvat ovat kirjoittajan yksityisarkistosta.

Suomenkielinen laitos © Mari Janatuinen ja Tammi 2021

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-2295-0

Painettu EU:ssa

Vanhemmilleni ja siskolleni

PROLOGI

6. syyskuuta 1944 – Greet Brinkhuisille

Parahin Gretchen,

*Olen karjavaunussa Vughtissa kahdentoista muun kanssa. Meidät viedään luultavasti Sachsenhauseniin tai Ravensbrückiin. Älä lannistu. En minäkään, vaikka toivonkin, että tämä loppuisi. Heitän tämän kirjeen junasta seinänraosta. Näkemiin, rakas ystäväni.
Suukkoja, Marga*

Meidän piti pakata hammasharjamme ja omaisuutemme ja odottaa ulkona. Meidät aiottiin selvästi viedä jonnekin muualle, mutta minne? Sitä emme tiedäneet. Minusta oli turvallisempaa jäädä Vughtin leiriin kuin lähteä kohti tuntematonta, ja päätin mennä patjan alle piiloon. Annoin muiden naisten mennä edeltä ja jäin parakkiin, mutta en ollut riittävän nopea. Olin vielä puoliksi näkyvissä, kun *Aufseherin*, valvoja, ehätti paikalle. Hän komensi minua kii-rehtimään, veti minut käsivarresta mukanaan ulos ja työnsi minut viimeiseen vaunuun. Tämä pieni viivytys koitui hyödykseni: viimeisessä vaunussa ei ollut vielä niin paljon naisia. Muut vaunut oli ahdettu täyteen. Niihin joutuneet naiset, joiden joukossa oli ystäviäni leiriltä, matkustivat nuo kolme päivää kammottavissa olosuhteissa. Minun vaunus-

sani meitä naisia oli vain noin tusina, enkä tuntenut muista ketään. Jotkut heistä olivat kyllä nuorempia, parikymppisiä samoin kuin minä, mutta he eivät olleet poliittisia vankeja kuten minä, vaan ”epäsosiaalisia”, saksalaisten silmissä jostakin muusta syystä tuomittavia. Suuri osa heistä osoitautui prostituoiduiksi, jotka oli vangittu, jotta heidän sukupuolitautejaan voitaisiin hoitaa. He olivat olleet töissä leirin keittiössä ja onnistuneet raahaamaan mukanaan suuren laatikollisen leipää ja makkaraa sekä korvollisen sakeaa keittoa. Tämä oli minusta onnellinen sattuma; tiesin, ettei muissa vaunuissa ollut tällaisia ruokavaroja. Naiset eivät kuitenkaan osanneet arvostaa onneaan, vaan alkoivat kinastella ruoasta. Jotkut heistä halusivat syödä sitä heti. Minusta ruokaa oli järkevää annostella, koska emme tienneet, kuinka kauan junamatka kestäisi. Otaksuimme, että meitä vietiin Saksaan, mutta emme tienneet, mihin siellä. Mainitsin tästä varovasti muille naisille, ja onneksi he kuuntelivat minua. He pyysivät minua jakamaan ruoan. Minulle se oli kunniatehtävä; jaoin keittoa, leikkasin leipää ja makkaraa – ja he näkivät kyllä, että tein parhaani antaakseni kaikille yhtä paljon.

Vaunussa oli tarpeeksi tilaa meidän kaikkien istua lattialla, jotkut nojasivat vaunun seiniinkin. Makasimme ja nukuimme suuren osan matkasta. Keittiötytöt, jotka tunsivat toisensa jo, juttelivat jonkin verran keskenään. Vähitellen he suhtautuivat minuunkin ystävällisemmin: he esimerkiksi antoivat minulle palan vessapaperia. Ja tuolle paperille kirjoitin nopeasti viestin ystävättärelleni Greet Brinkhuisille Amsterdamiin. Kerroin hänelle, että olin junassa ja minua vietiin todennäköisesti Saksaan. Kun pysähdyimme ensimmäiselle asemalle, joka olikin viimeinen asema Alankomaiden puolella ennen Saksan rajaa,

työnsin kirjeen vaunun puulankkujen välisestä raosta. Vaikka olikin varsin epätodennäköistä, että Greet koskaan saisi kirjeeni, halusin silti yrittää.

Matka oli uuvuttava. Se ei tuntunut ottavan loppuakseen, ei edes meidän paremmassa, viimeisessä vaunussamme. Olin hyvin huolissani, mutta samaan aikaan ajattelimme, ettei sota kestäisi enää kauaa. Tiesimme, että liittoutuneet olivat jo lähellä. Tiesin myös, etten voisi mitenkään vaikuttaa tapahtumiin, joten koetin olla murehtimatta liikaa.

Kun olimme olleet lukittuina vaunuihin kolme päivää ja kaksi yötä, saavuimme syyskuun kahdeksantena päämääräämme. Karjavaunujen ovet liukuivat auki, ja näimme ensimmäistä kertaa sen, mikä myöhemmin osoittautui Ravensbrückiksi. Oli kohtalon ivaa, että tämä karmea paikka sijaitsi kauniissa ympäristössä suuren järven, Schwedtseen rannalla, mutta siitä emme nähneet häivääkään. Vartijat – *Aufseherinnen* – komensivat meidät ulos vaunuista. Siellä täällä kulki SS-miehiä piiskoineen ja kookkaine koirineen. Koirat haukkuivat ja miehet huusivat: ”*Schnell, schnell, schnell! Heraus, heraus, heraus!*” – äkkiä ulos.

Pelkäsimme kaikki henkemme edestä.

TAITEILIJA JA HATUNTEKIJÄ – PERHEENI

Istun tässä Lontoon asuntoni rauhassa ja katselen valokuvaa, joka on otettu vuonna 1940. Kuvassa äitini, sisareni ja minä olemme Sara-tädin puutarhassa Amsterdamissa. Tuohon aikaan se oli vielä rauhaisa paikka. Äitini, jota kutsuimme hellittelynimellä *mams*, oli tuolloin viisikymmentäyksivuotias, sisareni Clara kahdentoista ja minä itse kahdeksantoista. Kuva on tuiki tavallinen perhekuva; vietämme siinä leppoisaa iltapäivää puutarhasta ja toistemme seurasta nauttien. Juuri sellaista perheen kanssa vietetyn ajan tulisi olla: läheistä, turvallista, miellyttävää, ennustettavaa. Mikään meidän kasvoillamme ei kerro siitä, mitä seuraavien kolmen vuoden tapahtuisi: isäni, äitini ja Clara kuolisivat, samoin isoäitini, tätini Sara ja hänen miehensä Arie, heidän kaksi poikaansa sekä monet muut sukulaiset – eivät luonnollisista syistä tai onnettomuuksissa, vaan julmuuksissa, jotka kuvan ottamisen aikaan jo levittäytyivät Eurooppaan ja ulottautuisivat pian Alankomaihin. Ennen noita hirvittäviä tapahtumia emme ymmärtäneet, millainen etuoikeus on saada elää tavallista elämää muista erottumatta. En edelleenkään ole uskoa, että ihan tavalliset ihmiset, joiden ei olisi pitänyt mitenkään erottua joukosta, päätyivätkin luetteloihin ja muistomerkkeihin järjestelmällisimmän koskaan nähdyn joukkomurhan uhreina.

Kuten useimmat, minäkin synnyin aivan tavalliseen perheeseen, jonka tapahtumilla oli merkitystä vain välittömään perhepiiriin kuuluneille. Isänisäni Levi Velleman toimi antiikkikauppiaina Schagenin kaupungissa. Hänellä oli liike lisäksi Haarlemin kaupungissa, mutta ei hänestä koskaan vaurasta miestä tullut. Isänäitini Saartje Slagter oli kotirouva kuten useimmat naiset tuohon aikaan – olkoonkin, ettei hän vastannut stereotyyppistä kuvaa kotirouvasta, sillä hän ei ollut kovin taitava kotitöissä. Hän oli onneton kokki ja huono siivoaja, ja vanhin hänen tyttäristään, Greta-tätini, kertoi, että heillä oli kotona kaikki aina sikin sokin: esimerkiksi vaatteet heiteltiin summamutikassa laatikoihin, niin ettei kukaan koskaan löytänyt mitään. Heillä asui myös kotiapulainen, joka teki kaikki raskaat työt, mutta sitä mukaa kuin Greta-täti kasvoi, hän otti vastuuta kotitöistä ja huolehti myös pikkusisaruksistaan.

Isäni Barend Levi Velleman, Levin ja Saartjen esikoinen, syntyi 10. huhtikuuta 1889. Hänen syntymisensä terveenä oli varmasti helpotus isoisälleni, jonka ensimmäinen vaimo Betje oli menehtynyt lapsivuoteelle, ja heidän poikansa, myös nimeltään Barend, oli kuollut viisi päivää myöhemmin. Vellemanien suvussa oli tapana nimetä seuraavan sukupolven esikoispoika vuoroin Barend Leviksi ja Levi Barendiksi, koska he olivat leeviläisiä eli heidän kantaisänsä oli Raamatun Leevi. Todennäköisesti isoisä-Velleman halusi kovasti perustaa perheen, sillä vain neljä kuukautta ensimmäisen vaimonsa kuoleman jälkeen, 20. kesäkuuta 1888, hän meni naimisiin isoäitini kanssa. Saartje oli kymmenisen vuotta Barendia vanhempi ja kolmenkymmenen, kun isäni syntyi – tuohon aikaan häntä pidettiin iäkkäänä ensisynnyttäjänä. Mutta Saartje oli vahvaa tekoa: hän sai kaiken kaikkiaan kymmenen lasta, nuorimman

43-vuotiaana. Isoisäni kuoltua 54 vuoden iässä vuonna 1923 isoäitini eli vielä monta vuotta – ja olisi saattanut elää hyvinkin vanhaksi, ellei häntä olisi murhattu Auschwitzissa 83-vuotiaana. Tämä tapahtui syyskuun 28. päivänä 1942, vain pari viikkoa ennen kuin hänen poikansa, minun isäni, murhattiin samassa paikassa.

Terveen pojan syntymä antoi aihetta juhlaan. Tavallislakin perheillä on kuitenkin omat traumansa; isäni menetti hellän huolenpidon tunteen jo pian. Huhtikuun 16. päivänä vuonna 1892, kun isäni oli kolmevuotias, syntyi Greta. Kun Saartje oli eräänä päivänä vaihtamassa Gretalle vaippaa, ovelle koputettiin. Saartje meni avaamaan ja jätti pikku Barendin vauvan kanssa. Kun Saartje palasi, Greta makasi itkevänä lattialla. Saartje syytti isääni ja otaksui tämän pudottaneen siskon pöydältä mustasukkaisuuttaan. Gretatäti sanoi myöhemmin itse, että todennäköisesti hän oli vain kierähtänyt pöydältä, mutta isoäiti saattoi olla oikeassakin. Kuten suvussa kerrottavien tarinoiden laita usein on, emme tästäkään saa koskaan tietää, mitä tarkalleen tapahtui. Joka tapauksessa isäni lähetettiin isovanhempiensa luokse. Lopun lapsuuttaan hän asui oman isänsä vanhempien luona Alkmaarissa ja kasvoi käytännössä heidän poikanaan.

On vaikea käsittää, miten isoäiti pystyi luopumaan pojastaan, mutta kolme kuukautta Gretan syntymän jälkeen hän oli jälleen raskaana, ja ehkä taaperosta huolehtiminen kävi hänelle liian raskaaksi. Taloudenpito ei ollut hänen vahvimpia puoliaan, ja hänelle oli varmasti helpotus, kun osa hänen velvollisuuksistaan siirtyi muiden hoidettavaksi. Isäni isovanhemmat pitivät häntä joka tapauksessa kovin mielellään luonaan.

Isäni jäi siis isovanhemmilleen, kun taas hänen vanhempansa ja seitsemän imeväisiään yli selvinnyttä sisarustaan

asuivat yhdessä. Koska isäni oli näin ainoana suljettu perheen ulkopuolelle, hän kärsi hirvittävästi torjutuksi tulemisen tunteesta. Tämä varhainen karkottaminen vaivasi häntä hänen koko elämänsä ajan; isäni ei koskaan antanut äidilleen anteeksi, ettei tämä ottanut häntä takaisin. Ja vaikka isä olikin lapsuudessaan yhteydessä äitiinsä, ei hän aikuisena enää suostunut puhumaan äidilleen. Minä en tavannut isäni perhettä ennen kuin olin jo myöhäisteini, paitsi Harry-setää, isän pikkuveljeä, jonka kanssa hän oli tekemisissä. Otaksun isän kuulleen Harryn kautta silloin tällöin muista sisaruksista, vaikkei isä heistä koskaan puhunutkaan. Minua he kyllä kiinnostivat, mutta vieraantumisen oli niin oleellinen osa perheemme elämää, että tyydyin siihen enkä juuri ajatellut asiaa.

Vuonna 1941, kun olin yhdeksäntoista, tilanne muuttui. Eräänä päivänä ovikello soi, ja minä menin avaamaan. Ovella oli mustiin pukeutunut tyylikäs nainen, jonka tukka oli kiinnitetty korkealle.

”Onko isäsi kotona?” nainen kysyi.

Kävin hakemassa isän.

”Äiti!” hän huudahti.

Seurasin tätä kaikkea hyvin hämmästyneenä.

Olin kovin iloinen tavatessani uusia perheenjäseniä ja ennen kaikkea tutustuessani Greta-tätiin, koska kaikki sanoivat minun muistuttavan häntä niin ulkonäöltä kuin käyttäytymiseltäni. Ensi alkuun olin loukkaantunut vertauksesta, koska tiesin isän hautovan kosta häntä kohtaan, mutta kun sitten tapasin Greta-tädin, hän osoittautuikin oikein mukavaksi. Hän selvisi sodasta, koska oli naimisissa kristityn kanssa, ja oli suuri ilo voida vieraillla hänen luonaan vapauttamisen jälkeen. Meille oli hyvin tärkeää, että saimme mahdollisuuden luoda uudelleen suhteet isäni

perheeseen. Rakkaus tekee elämästä elämisen arvoisen, ja luulen, että isoäiti pyrki hyvittämään tapahtuneen ennen kuin oli liian myöhäistä.

Surullista kyllä, ne pienet askeleet, joita olimme ottaneet välirikon parantamiseksi, katkesivat kuin seinään, kun olimme vasta alkaneet lähentyä. Vuonna 1942 isoäiti, joka tuolloin asui yksinään Haarlemissa, pakotettiin muuttamaan juutalaiseen vanhainkotiin Amsterdamiin. Äiti, Clara ja minä kävimme joka viikko hänen luonaan, mutta myöhemmin samana vuonna kaikki vanhainkodin asukkaat lähetettiin Westerborkin kokoamisleirille ja kuljetettiin sieltä Auschwitziin, missä heidät murhattiin. Emme tuolloin tienneet näistä tapahtumista emmekä voineet hyvästellä häntä. Isoäiti vain katosi. En tiedä, milloin hänet tarkalleen vietiin, mutta todennäköisesti vain vähän ennen hänen kuolemaansa. Juutalaisyhteisössä vallitsi tuolloin niin suuri sekaannus, että oli vaikea pysyä perillä siitä, missä kukakin oli – jopa lähisukulaisista. Vasta sodan jälkeen sain selville, mikä hänen kohtalonsa oli ollut. Eräs isäni pikkuveljistä oli kertonut isoäidin kuolleen Westerborkissa, mutta kun kävin luetteloita läpi, huomasin, että hänet oli murhattu Auschwitzissa 28. syyskuuta 1942.

Isoisoisälläni oli tehdas, johon lumppurit toivat lumppua paperinvalmistusta varten. Liikeasiat sujuivat hyvin, ja isä hyötyi ympärillään vallitsevasta suhteellisesta hyvinvoinnista. Hän oli fiksu poika, joka hyppäsi koulussa muutaman luokan yli, ja perhe odotti häneltä paljon. Isä kävi yläkoulua aina siihen asti, kunnes hänet seitsemäntoistavuotiaana lähetettiin Amsterdamiin ješivaan, talmud-kouluun. Hänen isovanhempansa olivat hurskaita ihmisiä, ja he halusivat hänen valitsevan uskonnollisen uran. Hänellä oli hyvä

tenoriääni, ja he halusivat hänen ryhtyvän kanttoriksi tai rabbiksi.

Isä taas oli aivan eri mieltä; hän oli jo pitkään halunnut teatterin maailmaan. Teinivuosinaan hän oli ohjannut näytelmiä, joissa esiintyivät perheenjäsenet ja ystävät. Näitä näytelmiä ei esitetty vain sukujuhlissa meidän iloksemme vaan myös paikallisten tapahtumien yhteydessä. Muistan paikallislehdestä arvostelun, jossa mainittiin ”loistavasti esiintynyt nuori Barend Velleman”. Teatteri oli ehdottomasti hänen intohimonsa, ja hänellä oli siihen myös lahjoja.

Kapinallinen kun oli, isä hylkäsi uskonnon, joka oli hänen isovanhempiansa elämässä niin tärkeässä osassa. Ješivassa hän tenttasi opettajiaan uskonasioista ja kieltäytyi uskomasta vastauksia. Koulu alkoi olla epätoivoinen hänen suhteensa, koska hän ei ollut riittävän harras juutalainen. Hänestä ei selvästikään ollut rabbiksi. Kahdesti hänet lähetettiin koulusta kotiin, ja kummallakin kerralla isoisä antoi hänelle selkäsaunan ja vei hänet takaisin. Silloin isä otti ohjat omiin käsiinsä. Säästämillään taskurahoilla hän osti laivalipun Englantiin. Isoisoisä meni poliisin pakeille ja pyysi heitä hakemaan hänen alaikäisen pojanpoikansa takaisin, ja olipa poliisi asiassa mukana tai ei, tavalla tai toisella isä pakotettiin palaamaan kotiin. Näiden tapahtumien jälkeen isoisovanhempani ymmärsivät, että oli ajan ja rahan tuhlausta odottaa isältä uskonnollista uraa.

Isä meni heti teatteriin, missä hän esiintyi nimellä Ben Velmon. Tästä alkaen hän ansaitsi elantonsa viihdealalla esiintymällä näyttelijänä, laulajana ja revyiden juontajana. Se oli jännittävää mutta myös hyvin epävarmaa elämää. Perheelle se tarkoittikin varsin liikkuvaista elämää: muuttimme usein isän tulojen vaihtelujen mukaan, elimme välillä köyhyydessä ja toisinaan suhteellisen vauraasti. Isä

sai kuitenkin tehdä sitä, mistä piti, ja minä olin hänestä kovin ylpeä.

Ensimmäisen maailmansodan aikana Alankomaihin oli paennut miljoona belgialaista neljässä vuodessa. Heidät oli majoitettu leireihin. Sodan jälkeen he palasivat kyliinsä ja kaupunkeihinsa, jotka oli pitkälti tuhottu. Isä järjesti belgialaispakolaisille huvitusta, kun he olivat leireissä. Joistakin hänen palkkaamistaan nuorista laulajista ja komedianäyttelijöistä tuli myöhemmin kuuluisia. Pakolaiset olivat isälle niin kiitollisia, että he sulattivat omistamaansa kultaa ja teettivät siitä hienon sinettisormuksen, jossa oli isäni nimikirjaimet. Valitettavasti sormus katosi toisen maailmansodan aikana.

Äidin koko nimi oli Femmetje, mutta kukaan suvussamme ei kutsunut häntä tällä nimellä, vaan hän kulki aina Femnimellä. Äiti syntyi 10. elokuuta 1889 Alkmaarissa David ja Clara Spierin seitsemästä lapsesta keskimmäisenä; hänellä oli kolme siskoa ja kolme veljeä. Isoisällä oli Alkmaarissa suuri muoti- ja lyhyttavaraliike, ja hän avasi samanlaisen myös Den Helderiin. Äidin vanhemmat tapasivat isän isovanhempia Alkmaarissa säännöllisesti korttipelin merkeissä. Isä oli taitava kortinpelaaja, ja hän osallistui usein peliin, kun taas äiti tarjoili teetä. Näin he tutustuivat toisiinsa. Kun isä lähetettiin Amsterdamiin ješivaan, äiti päätti seurata häntä ja keksikin siihen fiksun keinon. Hän kysyi vanhemmiltaan, voisiko hänestä tulla hatuntekijä. Hänen vanhempiansa ystävillä oli Amsterdamissa liike, jossa he tekivät ja myivät upeita, muodikkaita hattuja, ja äiti meni heille oppiin. Koska hänellä oli taustaa muodin ja lyhyttavaran parista, ei ollut mitenkään yllättävää, että hän valitsi hatuntekijän ammatin, vaikka Spierin suvun naiset eivät

koskaan saaneetkaan tähdätä kaupalliselle uralle; he tekivät hattuja ja vaatteita vain omalle perheelleen tavanomaisten kotitöidensä ohessa. Todellinen syy äidin lähdölle Amsterdamiin oli tietysti isä. Hän kävi usein vierailulla talossa, jossa äiti asui, ja kun isä lopetti ješivassa, he menivät naimisiin Alkmaarissa 21. maaliskuuta 1911.

Heidän ensimmäinen lapsensa, vanhin veljeni Louis, syntyi 29. joulukuuta 1911. Virallisesti hänen nimensä oli Levi Barend – aivan kuten isäniäni – mutta hänen kutsuanimensä oli Louis. Kaksi vuotta myöhemmin, 26. joulukuuta 1913, maailmaan tuli toinen veljeni, David. Tuolloin isä oli jo alkanut menestyä. Hän esiintyi monissa suurissa teattereissa, ja hän, äiti ja veljeni asuivat hienossa talossa osoitteessa Prinsengracht 445. Tähän perheeseen ja keskelle tätä hyvinvointia syntyi 7. kesäkuuta 1922 Wilhelmina Gasthuis -sairaalassa tyttö. Se olin minä: Selma Velleman.

HUOLETONTA HYPPELYÄ – LAPSUUTENI

Syntymäni aikaan isä oli kiertueella Euroopassa, ja hän päätti, että perheen tuli muuttaa meren äärelle Zandvoortiin, koska siellä oli terveellisempi ilma kuin Amsterdamissa, etenkin lapsille. Zandvoort oli jo tuolloin yksi Alankomaiden tunnetuimmista kylpyläkaupungeista. Olin kahden viikon ikäinen, kun muutimme sinne, ja asuimme siellä, kunnes olin neljän. En tietenkään muista tuolta ajalta paljonkaan, mutta sen tiedän, että David veti minua usein hiekalla rantakärryillä, kun olin noin vuoden vanha, sillä perheellämme oli tästä valokuvia. Valitettavasti ne katosivat sodan aikana, kuten niin paljon muutakin.

Vuonna 1926 muutimme takaisin Alkmaariin. Isäni Euroopan-turnee oli päättynyt, ja hän oli todennäköisesti työtön. Koko lapsuuteni ajan hänen tulonsa vaihtelivat huomattavasti, joten emme koskaan asuneet pitkään yhdessä paikassa. Kun sota sitten myöhemmin pyyhki kaiken vakaan pois, hyödyin paljon siitä, että olin tottunut epävarmuuteen. En ollut sidottu yhteen paikkaan ja kykenin sopeutumaan, ja varmasti tämä auttoi minua suhtautumaan niihin kammottaviin ja ennalta arvaamattomiin tapahtumiin, joihin myöhemmin jouduin.

Alkmaarin talo, johon muutimme, oli hieno talo viimeisenä rivissä, kadun päässä, ja sitä ympäröivät niityt ja leveä oja. Kadun varrella asui muitakin lapsia, ja muistan, että

leikimme mielellämme yhdessä ulkona. Eräänä päivänä vanhemmat lapset hyppelivät leveän ojan yli, ja vaikka olin vasta neljävuotias, minäkin halusin kokeilla; olin alusta asti hyvin uskalias lapsi. Olin tietenkin liian pieni päästäkseni leveän ojan toiselle puolelle, ja niinpä putosin veteen. Muut lapset pitivät sellaista meteliä, että parturi kiirehti paikalle läheisestä liikkeestään ja onki minut kuiville pitkällä kepillä. Tuolloin, viattomuuden ja rauhan aikaan, tällaisista pienistä välikohtauksista seurasi melkoinen häly. Tästäkin tapauksesta puhuttiin ja sille naurettiin päiväkausia. Muistan vielä, miten mukava minusta oli pikkutyttönä juosta aina koulun jälkeen ystäväni kanssa torille ja saada juustomyyjiltä pieni pala juustoa.

Joka sunnuntai kävimme isoisoäitini luona talossa, jossa isäni oli asunut avioitumiseensa asti. Olin vielä varsin pieni, joten en juuri muista isoisoäitiäni, mutta näen hänet edelleen istumassa pitkän pöydän ääressä, suuri kahvipannu lämpökynntilän päällä. Hän oli aina pukeutunut mustiin ja hänen päässään oli pitsireunusteinen lakki, jonka nauhat oli solmittu leuan alle. Vanhempani juttelivat hänen kanssaan sillä aikaa kun taloudenhoitaja Roos Meyboom, jota sanoimme Roos-tädiksi, vei minut keittiöön ja antoi minulle palan kakkua tai vähän makeisia. Roos-täti oli hyvin luotettava taloudenhoitaja ja huolehti isoisovanhemmistani aina erittäin hyvin. Hän oli mielistynyt etenkin isääni ja olikin oikeastaan kasvattanut hänet. Kun isoisoäiti kuoli 12. joulukuuta 1926, Roos-täti tuli meille asumaan ja hoitamaan minua. Hänen huoneensa oli minun huoneeni vieressä, ja joka aamu kömmiin sänkyyn hänen viereensä, ja hän kertoi minulle tarinoita.

Eräänä aamuna olin menossa tavalliseen tapaani hänen huoneeseensa, ja huomasin, että hänen ovensa eteen oli

pantu tuoli. Se oli outoa, mutta työnsin tuolin vain sivuun ja kömmin kuten tavallista Roos-tädin sänkyyn hänen viereensä. Heti pujottauduttuani peiton alle hämmennyin: sänky ei ollutkaan mukavan lämmin vaan kylmä – ja niin myös Roos-täti. En ymmärtänyt, miksi hän ei sanonut mitään, vaikka kuinka anelin häntä kertomaan tarinan. Kun äiti tuli hakemaan minua ja sanoin hänelle, että Roos-täti oli kylmä, äiti selitti Roos-tädin kuolleen yöllä. He olivat laittaneet tuolin oven eteen, etten menisi hänen huoneeseensa, mutta se ei ollut minua pidätellyt. En tiedä, milloin tämä tarkalleen tapahtui, mutta todennäköisesti vuonna 1927, kun olin viisivuotias. Tämä oli ensikosketukseni kuolemaan.

Tuona samana vuonna muutimme hienosta talostamme asuntoon, joka sijaitsi Alkmaarin keskustassa ison kapakan yläkerrassa. Taloon verrattuna tämä oli selvästi askel huonompaan, joten ilmeisesti meillä ei ollut tuolloin paljon rahaa. Eräänä päivänä vierailulle tuli äitini nuorempi sisar, Suze-täti. Ohitimme kävellessämme näyteikkunan, jossa oli hieno lastentuoli, pyöreä rottinki-istuin. Ihastuin siihen saman tien ja halusin kovasti tuolin omakseni, mutta äiti sanoi, ettei se käy. Silloin Suze-täti totesi voivansa ostaa sen minulle. Äitini koetti vastustella, mutta täti ei kiinnittänyt hänen estelynsä mitään huomiota, vaan meni liikkeeseen ja osti tuolin. Olin innoissani. Pidin tuolista valtavasti ja istuin siinä mielelläni. Se oli melkoinen lahja lapselle, jonka vanhemmilla ei ollut varaa juuri mihinkään, ja tuoli oli minulle tärkeä pitkään.

Vaikka meillä ei ollutkaan mitään tekemistä isän perheen kanssa, näimme äidin sisaruksia usein ja he olivat minulle hyvin läheisiä. Ja Suze-täti oli suosikkini, olihan hän ostanut minulle tuolin! Surullista kyllä, hän menehtyi

vain kaksi vuotta myöhemmin vatsakalvontulehdukseen, joka diagnosoitiin voimakkaiksi kuukautiskivuiksi. Hän oli naimisissa Jacques Limburgin kanssa, joka oli isän ystävä ja kollega teatterimaailmasta. Heidän poikansa Loutje oli tuolloin alle kymmenvuotias.

Kun Suze kuoli, Jacques-setä suostuteltiin viemään Loutje Leidenin kaupunkiin äitini veljen ja hänen vaimonsa luo. Ajatuksena oli, että he voisivat tarjota pojalle paremman elämän kuin Jacques-leski, ja he myös halusivat mielellään huolehtia pojasta. Syystä tai toisesta Joop-setä ja Jet-täti eivät kuitenkaan pitäneet Loutjea luonaan, vaan hänet sijoitettiin lastenkotiin, jonka johtokunnassa Jet-täti toimi. En tiedä, miksi näin tapahtui. Ehkä Loutje ei sopeutunut heidän luokseen sen jälkeen, kun oli ensin menettänyt äitinsä ja sitten lähetetty pois isänsä luota, tai he ajattelivat, että hänen oli parempi olla muiden lasten parissa.

Vuonna 1928, pian vuodenvaihteen jälkeen, muutimme jälleen Amsterdamiin. Tällä kertaa elimme todellisessa köyhyydessä. Sosiaalietuuksia sai vasta, kun oli asunut Amsterdamissa vähintään vuoden, ja koska emme olleet uskonnollisia, emme voineet turvautua myöskään synagogan tarjoamaan apuun. Ensimmäinen asuntomme oli Amsterdamin itäosassa Ambonstraatilla, mutta emme kyenneet maksamaan vuokraa ja meidän oli jälleen lähdettävä. Äiti oli viimeisillään raskaana, joten eräs tuttu taiteilija otti meidät luokseen. Hänellä oli itselläänkin lapsia, ja siksi tilaa ei ollut enää isälleni ja veljilleni. Clara syntyi 3. huhtikuuta 1928 sairaalassa sillä aikaa, kun me muut olimme majoittuneena ystävien luokse. Olimme siellä vain viikon, koska isä onnistui saamaan meille asunnon juutalaiskortteleista. Äiti kertoi isän sanoneen, että me olemme perhe ja meidän tulee asua yhdessä. Tämäkin osoitti, että hän toivoi voi-

vansa viettää rakastavaa perhe-elämää kaiken sen jälkeen, mitä oli itse joutunut kokemaan.

Kun olin alakoulussa, lasten piti aina maanantaisin tuoda rahaa maksaakseen koulumaksua, mutta koska olimme niin köyhiä, meillä ei ollut siihen varaa. Joka maanantai menin kouluun ja sanoin, että olin unohtanut rahan. Rangaistukseksi jouduin nurkkaan seisomaan. En ikinä unohda, miten epäoikeudenmukaista tämä oli. Opettajien olisi pitänyt tietää, mistä oli kyse; toistuihan sama joka viikko. Tosin on lisättävä, että muiden oli ehkä vaikea ymmärtää, miten köyhiä me oikeastaan olimme, sillä minulla oli aina varsin siistit vaatteet. Tätini, joka asui Leidenissä, lähetti meille vaatteita, jotka olivat jääneet hänen tyttärelleen Klaartjelle pieneksi. Klaartje oli viisi tai kuusi vuotta minua vanhempi. Äiti osasi hienosti muokata niitä minulle sopiviksi. Muistan jopa erään opettajan todenneen minulle kerran: ”Mitä, taas uusi takki?”

Todennäköisesti meidän kuviteltiin tulevan verraten hyvin toimeen. Naapurimme tiesi kuitenkin, kuinka köyhiä olimme, sillä eräänä päivänä hän oli niin kiltti, että lahjoitti meille banaanin, jonka äiti hienonsi Claralle haarukalla. Tuijotin sitä himoiten ja sain jopa maistaa teelusikallisen. Mikä onni!

Seuraavana vuonna – olin seitsemänvuotias – heräsin eräänä päivänä korkeassa kuumeessa. Aloin huutaa ja romahdin kasaan. Vanhempani kutsuivat paikalle lääkärin, jonka mukaan minulla oli keuhkokuume ja keuhkopussintulehdus, jossa kerääntyy nestettä keuhkopussiin. Lääkäri, Antonie Menco, halusi leikata minut välittömästi saadakseen märkänesteen keuhkoistani. Hän pani isäni avustamaan häntä leikkauksessa. Isän piti ruiskuttaa nestettä injektioruiskulla selkääni, kun lääkäri painoi neulan

**Natsivallan alla eläneen juutalaisnaisen tie johti
vastarintaliikkeeseen ja lopulta keskitysleireille.
Nyt hän kertoo pelastumisestaan, johon vaadittiin
rohkeutta, kekseliäisyyttä ja välillä myös
silkkää hyvää onnea.**

Kun toinen maailmansota syttyi, hän oli 17-vuotias. Pian hänen juutalaisuudestaan, jolla ei siihen asti ollut ollut Alankomaissa merkitystä, tuli elämän ja kuoleman kysymys.

Vältettyään työleirin, jolle hänet määrättiin vuonna 1942, nuori nainen liittyi vastarintaliikkeeseen. Hän väärensi ja kuljetti asiakirjoja ympäri Alankomaita salanimellä Margareta van der Kuit. ”Marga” pystyi pitkään pakenemaan natsseja, kunnes heinäkuussa 1944 hänet annettiin ilmi ja vietiin Vughtin keskitysleirin kautta Saksaan Ravensbrückiin. Toisin kuin vanhempansa ja sisarensa Clara hän selvisi leirien kauhuista hengissä.

Missään vaiheessa kukaan ei tiennyt, että hän on juutalainen, saati hänen oikeaa nimeään. Vasta sodan jälkeen hän uskalsi sanoa sen ääneen: nimeni on Selma.

